

Станевич І.М. Технологія формування особистісного самоствердження молоді // Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 22-23 травня 2014 р.) / За ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 389-394.

*Станевич І.М.,
кандидат педагогічних наук
(соціальний педагог ЖГГ № 1)*

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ МОЛОДІ

Технологія формування особистісного самоствердження старшокласників постає як прогнозована модель системи дій учителя та учнів, які необхідно виконати у процесі оптимально організованої позаурочної діяльності з метою отримання максимально позитивного результату.

Модель чітко визначає компоненти, які складають систему, допомагає систематизувати знання про технологічний процес чи явище, визначати шляхи для цілісного опису, встановити зв'язки між компонентами. запропонована нами модель є засобом розкриття структурного, цільового, змістового і функціонального компонентів; вона визначає структуру, мету, зміст та процедуру формування особистісного самоствердження старшокласників.

Мета статті – показати технологію та подати модель формування особистісного самоствердження старшокласників у позаурочній діяльності; представити результати роботи.

Як зазначають В.І. Лозова і Г.В. Троцько [5], процесу виховання властива певна віддаленість результатів, нерівномірність їх прояву. Тому саме виховний процес повинен мати чіткість в його цілях, етапах, формах, змісті, оскільки, на думку І.С. Кона [4], у своїй сукупності означені складові допомагають старшокласникам у відкритті власного внутрішнього світу, усвідомленні своїх вчинків, власних думок і почуттів у взаємозв'язку з безперервністю і послідовністю в часі.

Вважаємо, що особистісне самоствердження не може відбуватися лише „в собі” і перед самим собою. Більш висока форма прояву даної якості може простежуватись у діях, спілкуванні, взаємодії, спільних цілях. І чим більш єдині групові інтереси і внутрішньогрупові зв'язки, ти більше можливостей для особистісного самоствердження старшокласників, реалізації їх інтересів: нахилів. Лише при здійсненні таких умов життєдіяльності школярів В.Т. Кабуш визначив „формулу цілей виховання: людина – член суспільства + особистість + громадянин” [3, с. 31].

Одним із основних завдань позаурочної виховної діяльності є виявлення особливостей, механізмів і значення самоствердження старшокласників у соціально-виховному середовищі, а також розробка технології стосовно окремих напрямів та форм виховної позаурочної роботи. Тому ми вважаємо за доцільне розглядати самоствердження юнаків та дівчат як двохрівневий процес: *адаптивний і усвідомлено діяльнісний*. Якщо на першому рівні самоствердження процес спрямований на формування позитивної мотивації, вироблення окремих умінь взаємодії, підвищення самооцінки, зниження дезадаптивних проявів, то на другому рівні самоствердження старшокласник в основному орієнтується не стільки на результативний бік діяльності, скільки на процесуальний, оскільки саме в ньому найбільш повноцінно проявляється відоме „само”. Такий підхід до процесу особистісного самоствердження старшокласників дозволяє говорити про нього як про багатоетапний процес. Адже, на думку В.В. Коврова [6], даний процес не є „зараз і тепер”, це процес, який сприяє „самозміні і самостановленню” протягом тривалого часу.

При формуванні особистісного самоствердження необхідно визначити мету даного процесу: що саме утверджується (предмет утвердження) та яким чином це відбувається (механізми). Предметом процесу особистісного самоствердження є цінність „Я”, яка проявляється через знання, уявлення індивіда про самого себе, переконання у цінності власної особи, самокритичність, самовідчуття, прагнення до самовдосконалення, цілеспрямованість, вимогливість до себе, механізмом самоствердження є визначення власної цінності через співставлення з іншими „Я”.

Основні завдання, визначені для педагогів щодо формування особистісного самоствердження старшокласників: засвоєння старшокласниками знань, вироблення стійких діяльнісних навичок,

прояв ініціативності, творчого підходу до створення соціально-виховних проектів, виконання конкретних практичних завдань, формування умінь взаємодії з ровесниками і дорослими; забезпечення позитивно-комфортної атмосфери в юнацькому колективі, стимулювання до пошуку власних способів поведінки, розвиток самооцінки та оцінки; інтеграція зусиль батьків, учителів, школярів у забезпеченні сприятливих умов для формування особистісного самоствердження старшокласників.

Це дозволяє висловити думку, що самоствердження особистості може бути охарактеризоване „як опосередкована соціально-активною діяльністю ідеальне бачення представленість індивіда іншими людьми, в його зв'язку з ними, нарешті, в ньому самому – як представнику соціального цілого” [9, с. 45].

Послугувалися *принципами* особистісно орієнтованого виховання, обґрунтованими академіком І.Д. Бехом: принцип забезпечення цілеспрямованого створення ситуацій досягнення успіху, що передбачають гарантію таких соціально-педагогічних умов, за яких досягнутий рівень успіху спонукає вихованця до формування особистісного самоствердження; принцип особистісно розвиваючої взаємодії – вимагає розуміння, визнання і сприйняття особистості учня як рівноправного партнера в умовах співпраці й відкидається маніпулятивний підхід до неї; принцип систематичного аналізу школярем власних і чужих учинків, що допомагає йому усвідомлювати загальноприйняті моральні норми, поведінку, сприяє формуванню здатності передбачати результати власних дій, досягати успіху, позитивно позначається на виробленні досвіду особистісного самоствердження [1, с. 169–175].

Зміст процесу формування особистісного самоствердження відображає в сукупності загальну мету і завдання й постає як єдність дій і взаємовпливів вихователя і старшокласників у процесі виховання. До змісту формування особистісного самоствердження старшокласників ми відносимо: розширення сфери знань старших школярів про оптимальні форми і способи виявлення особистісного самоствердження; розвиток уявлення старшокласників про цінність „Я” та цінність інших, утвердження власної позиції; визначення школярами власних потреб, усвідомлення мотивів, формування моральних переконань, мотивації; формування у старшокласників установки на активну, ініціативну поведінку, навичок прийняття самостійних рішень, пошук власних поведінкових альтернатив,

способів та форм особистісного самоствердження; розвиток адекватної оцінки та самооцінки поведінки інших суб'єктів взаємодії, вироблення саморегулятивних умінь у різних ситуаціях; корекція у старшокласників неадекватно сформованих знань, умінь і навичок поведінки.

Зміст формування особистісного самоствердження старшокласників може реалізовуватись у процесі організації різних видів позаурочної діяльності, зокрема – ціннісно-орієнтованої, пошукової, громадсько-корисної, трудової, ігрової, освітньо-дозвілєвої, соціально-практичної.

Відповідно до особливостей змісту формування особистісного самоствердження старшокласників було визначено організаційні *форми* позаурочної роботи. Форму позаурочної виховної роботи ми визначаємо як конкретний спосіб організації відносно вільної діяльності старшокласників у школі, їх самодіяльності за педагогічно розумного управління дорослих [2, с. 22].

Визначальне значення для розвитку в школярів моральних знань, умінь і навичок особистісного самоствердження формування цінних особистісних якостей, переконань, мотивів, ціннісних орієнтацій мало впровадження спеціального факультативу „Від особистісного самоствердження до життєвого успіху”. Тематика якого визначалась відповідно до змістової структури особистісного самоствердження старшокласників. Також було визначено обсяг знань і умінь, яких старші школярі повинні набути під час його вивчення. Програма курсу розрахована на два роки навчання (1 година на 2 тижні, 60 години на рік) для учнів 10 – х та 11 – х класів та включає такі розділи: I. Роль пізнавальних процесів особистості (14 годин). II. Особистість та її індивідуальність (12 годин). III. Мистецтво міжособистісних відносин (12 годин). IV. Комунікативна компетентність особистості (12 годин). V. Філософія успіху (12 годин) [10].

Заняття складалося з таких структурних компонентів: 1) мотивування (налаштування на позитивний настрій, з'ясування проблеми, вправи евристичного характеру); 2) інформування (теоретичні відомості з теми); 3) самодослідження (дослідження власних властивостей, особливостей поведінки за допомогою тестів, методик, самохарактеристик, вправ-міркувань); 4) творча діяльність (складання правил, карт, вироблення кодексів, моделей поведінки, вправи); 5) комунікативна діяльність (рольові, ділові ігри, групова

взаємодія, спілкування); б) підсумок (оцінна і рефлексивна діяльність). Використання зазначеної форми занять дозволяло реалізувати виховний вплив на когнітивну, мотиваційно-ціннісну, поведінково-операційну та особистісно-регулятивну сфери старшокласників у межах кожного окремого заняття.

Також важливими формами були участь старшокласників у лицейному товаристві „КАРАТ”, яке включає філософсько-дискусійний – клуб “Бочка Діогена”, англо та україномовні Дебати, „Евристичний клуб Сократа”, літературний клуб “Дивоцвіт”; інтелектуальний клуб “Що? Де? Коли?”; тематичний відеолекторій, тематика якого сприяла пошуку шляхів вирішення життєвих ситуацій, формування досвіду в ситуаціях вибору; клуб „Старшокласник” у межах якого піднімались та розглядались актуальні та найбільш важливі для юнаків та дівчат проблемні питання; „Школа успіху”, яка сприяла формуванню лідерських якостей учасників шкільного парламенту.

Під час проведення формувального експерименту ми досить широко використовували ділові та рольові ігри, які дозволяють вводити старшокласників у різні ситуації, зміст яких є для учасників своєрідною спонукою до активної дії, пошуків шляхів вирішення проблемної ситуації, залишаючись при цьому у певній ролі.

Зважаючи, що позаурочна робота по формування особистісного самоствердження старшокласників зосереджувалася на створенні і реалізації соціально-виховних проєктів, нами було розроблено алгоритм соціального проєкту (визначити проблему, мету, завдання, термін реалізації, сформулювати назву, критерії ефективності реалізації складових проєкту, ресурси проєкту, результат), запропоновано методику його оцінювання, а також домінуючі напрями та організаційні форми, які входять до структурно-функціональної моделі. Але важливо наголосити, що це пропонується як орієнтир для діяльності учнів.

Таким чином, враховуючи виявлені у процесі дослідження недоліки, визначено структурно-змістові компоненти соціально-виховної роботи по формуванню особистісного самоствердження старшокласників: *зміст*, який передбачає поглиблення знань про особливість і можливі шляхи формування особистісного самоствердження та шляхи саморегуляції власної поведінки (повноцінна поінформованість з означеного питання), усвідомлення мотивів поведінки в різних ситуаціях, набуття власного досвіду

самоствердження, уміння приймати рішення і знаходити оптимальні способи особистісного самоствердження, здатність адекватного самооцінювання і корекція поведінки); завдання передбачають не лише розширення знань, навичок творчості у діяльності, але й забезпечення позитивно спрямованої атмосфери, розширення поведінкових альтернатив та широкого аспекту форм особистісного самоствердження, а також інтеграції діяльності й ідей батьків, учителів, старшокласників у створенні отриманих умов для оптимізації процесу особистісного самоствердження вихованців.

З метою узагальнення результатів дослідження було проведене обстеження респондентів контрольних та експериментальних груп, здійснено аналіз отриманих даних. Таким чином, зазначимо, розроблена нами модель формування у старшокласників особистісного самоствердження в позаурочній діяльності виявилася ефективною і сприяла підвищенню особистісного самоствердження у школярів цієї вікової категорії. Зафіксовано динаміку збільшення кількості старшокласників експериментальних груп із активно-креативним рівнем сформованості особистісного самоствердження із 15,7 % до 27,0 %; 30,4%, позитивно-ситуативного із 19,6% до 33,8 %; зменшилась кількість старшокласників з рефлексивно-пасивним рівнем – з 40,6 % до 27,8 %, та негативно-активним рівнем сформованості з 24,1 % до 12,3 %.

Результатом даної роботи спрогнозовано: поступове зростання у старшокласників рівня знань, розвиток соціально значущих потреб, позитивних емоцій, спрямованої мотивації, формування саморегулятивних навичок, більшого прояву власного ставлення до інших людей, вироблення оптимальних способів взаємодії між школярами. А загалом – це підвищення рівня сформованості особистісного самоствердження старшокласників.

Подальшого дослідження потребує розробка і впровадження у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів методичного комплексу підготовки вчителів та студентів педагогічних ВНЗ до виховної роботи з формування у старшокласників особистісного самоствердження.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Навч.-метод. видання / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 280 с.
2. Воронов В. Разнообразие форм воспитательной работы / В. Воронов // Воспитание школьников. – 2001. – № 6. – С. 21-26.

3. Кабуш В.Т. Воспитание школьников в условиях обновления общества / В.Т. Кабуш. – Институт повышения квалификации и переподготовки руководящих работников и специалистов образования. – Мн., 1994. – 182 с.
4. Кон И. С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.: ил. – (Психол. наука – школе).
5. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний. посібник / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х.: ОВС, 2002. – 400 с.
6. Ковров В.В. Самореализация подростка в общественном объединении: автореф. дис. канд. пед. наук. : спец. 13.00.01 / В.В. Ковров. — М.: Ин-т развития личности РАО. —1996. — 21 с.
7. Кон И. С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.: ил. – (Психол. наука – школе).
8. Кулагіна Н. Ф. Моральний вибір як показник ступеню розвитку моральної самосвідомості підлітка // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді): Зб. наук. праць. – К.: Педагогічна думка, 2000. – Книга 1. – С. 133–139.
9. Мудрик А.В. Личность школьника и ее воспитание в коллективе / А.В. Мудрик. – М.: Знание, 1983. – 96 с.
10. Станевич І.М. Від особистісного самоствердження до життєвого успіху: Методичні рекомендації / За ред. проф. Левківського М.В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2010. – 122 с.